

“НІБЫ КАМУСЬЦІ НАІГРЫВАЎ САКРЭТ”

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА ХАІМА ПЛАЎНІКА І РАДАВОДУ ЗМІТРАКА БЯДУЛІ

“Алёшка шлёпае босымі ў пыле нагамі па выбітай сцежцы, што, як палоска, бялее з боку шырокай парытай дарогі ля самага жыта. Ля Бяроз жыта ўсё ляжыць, здратаванае, на зямлі, пасохла і пабялела, а тут, у лагчыне, яго, здаецца, і пальцам ніхто не крануў – высокае, густое, на ім толькі выплылі каласы і закрасавалі. Шмаргні іх рукою – на далоні асядае жоўты пылок і пахне... Жыта – аж да самага Крайска, да вялікіх старых яўрэйскіх могілак, што на гары ля рэчкі. Дарога вядзе якраз да іх” [11, с. 384 – 385].

З дзён Другой сусветнай вайны, апісаных у апавяданні “Алёшка” (1962) Івана Пташнікава, мінула шмат часу. Згаданыя ў творы старыя яўрэйскія могілкі захаваліся, але ўражанне “вялікіх” яны ўжо не робяць: засталася толькі частка надмагілляў (некалькі дзясяткаў), прыхаваных у высокай траве [6, с. 2]. Многія помнікі перакуленыя, на іншых надпісы альбо павыціраліся ад часу, альбо пазарасталі мохам, і прачытаць іх можна толькі з дапамогаю спецыяльнай экспертызы. Але дэталева даследаваць іх было б вельмі нават не лішнім: вядома, што на гэтых могілках пахаваны Хаім Плаўнік – бацька пісьменнікаў Змітрака Бядулі (Самуіла / Шмуэля-Нохіма Плаўніка) і Ізраіля Плаўніка [13, с. 12]. Сям’я, што ўзгадала двух творцаў, адзін з якіх справядліва лічыцца класікам беларускай літаратуры, не можа не прыцягваць увагу. Пра маці, Хану Плаўнік, мы пісалі раней [8, с. 99 – 101], а цяпер распавядзем пра чалавека, з якім ёй было наканавана звязаць лёс і выхаваць семярых дзяцей.

Продкі Змітрака Бядулі па бацькавай лініі працавалі пlyingаонамі, сплаўлялі па рэках лес – вось і замацавалася за імі прозвішча Плаўнік. Пераважна з лесам звязаны і прафесіі бацькі пісьменніка: на момант нараджэння старэйшага сына Хаім Плаўнік, жыхар маленькага мястэчка Пасадзец, працаваў возчыкам лясных матэрыялаў (балаголам). “Бацька вазіў купецкі лес на рум. Віленскія і мінскія лесапрамыслоўцы знішчалі тутэйшыя пушчы дзiesiąткамі год і сплаўлялі лясны тавар праз Вільна і Коўна ў Прусію” [3,

Змітрок Бядуля (1886 – 1941).

с. 243], – пісаў Змітрок Бядуля ў аўтабіяграфічнай аповесці “У дрымучых лясках” (1939).

Чалавек працавіты і вечно заняты, Хаім Плаўнік выязджаў у лес раніцою, а вяртаўся позна ўвечары, таму дзеці рэдка бачыліся з бацькам. Калі ж надаралася вольная хвіліна, чытаў дзецям уголас апавяданні пра дзіўныя здарэнні са старых яўрэйскіх кніг. Маленькі Самуіл з захапленнем слухаў гэтыя незвычайныя гісторыі, многія з якіх прыгадваліся яму і ў дарослым веку, напэўна, яны паўплывалі на развіццё яго пісьменніцкай фантазіі.

Хаім Плаўнік і сам меў пэўныя мастацкія здольнасці: “...граў на скрыпцы, калі быў у гуморы – гаварыў вершаванымі прымаўкамі” [12, с. 7]. Асабліва моцнае ўражанне на Самуіла рабіла бацькава ігра на скрыпцы – у аповесці “У дрымучых лясках” Змітрок Бядуля адвёў гэтай тэме асобны, хоць і маленькі, раздзел: “Аднаго разу бервяно ўдарыла бацьку па назе, і ён прахварэў некалькі тыдняў. Ён сядзеў на ложку з забінтаванай нагой і смяшыў мя-

Браты Плаўнікі: Мацвей, Самуіл і Ізраїль. 1920-я гг.

не сваімі жартамі. Я не ведаў, што ён такі вясёлы і дасціпны. Калі боль нагі зменшыўся і бацька ўжо мог ступаць па падлозе, ён дастаў з камода скрыпку ды граў старадаўнія яўрэйскія мелодыі. Ён таропіў мройныя чорныя вочы праз акно ў лес і граў сумна-сумна... Ён часта імправізаваў мелодыі, фантазіраваў. Граў ён заўсёды ціха-ціха, нібы камусьці наігрываў сакрэт ці перад невідочным блізім сябрам скардзіўся на сваё жыццё. Я слухаў загіпнатызаваны, зачараваны. Ком падступаў мне да горла, і я ўцякаў, каб не заплакаць” [3, с. 269].

Падобны настрой, навеяны бацькавай іграй, пісьменнік адлюстравваў у вершы “Вячэрнія гаснуць зарніцы...”:

*Вячэрнія гаснуць зарніцы
Палоскаю бледнай над лесам.
Мой бацька іграе на скрыпцы
Хасідскую сумную песню.*

*Ён цягне смычком так дакучна,
У шафу ўтаропіўся зрокам.
У шыбах пабітых – анучы,
Праз шыбы праэжаны змрокі [2, с. 36].*

І іншыя дзеці Хаіма Плаўніка не маглі прыгадаць бацьку без скрыпкі. “Бацька добра іграў на скрыпцы, – успамінаў сын Мацвей. – Ён трымаў яе ўвесь час пад замком, каб дзеці не чапалі. Бацька купіў скрыпку і для Самуіла і вучыў яго іграць. Але ён не асабліва захапляўся іграй на скрыпцы” [13, с. 3]. Валоданне музычнымі інструментамі асвоілі бадай усе дзеці Хаіма Плаўніка, якім, падобна, перадаліся яго музычныя здольнасці. І хоць прафесійным музыкам ніхто з іх у выніку не стаў, любоў да мастацтва засталася ў іх на ўсё жыццё. “Усе мы былі музыкальныя: пелі, ігралі, хто на скрыпцы, як Самуіл, хто на мандаліне, як Мацвей, я – на гітары. Па-цяперашняму, гэта быў сямейны ансамбль, і нядрэнны” [13, с. 10], – прыгадвала сястра З. Бядулі Соф’я сваё дзяцінства ў Пасадцы. У іншых сясцёр – Рэні і Гені – былі добрыя вакаль-

ныя дадзеныя. З малых гадоў яны захапляліся песнямі розных народаў – яўрэйскімі і беларускімі, рускімі і ўкраінскімі. На пачатку 1920-х гг. Ірына (Рэня) Плаўнік спявала (праўда, нядоўгі час) у трупе Галоўпалітасветы разам з яшчэ зусім маладой Ларысай Александроўскай.

Але вернемся да ўрыўка з Бядулевага верша, дзе, акрамя кранальнай любові бацькі да музыкі, знайшоў водгук і пэўны культурна-рэлігійны досвед сям’і Плаўнікаў. Згадка пра “хасідскую сумную песню” адсылае да хасідызму – шырокага рэлігійнага руху, што ўзнік сярод польскіх яўрэяў у XVIII ст. і ўцягнуў у сваё рэчышча каля палавіны ўсёй яўрэйскай масы. Як зазначыў Іван Навуменка ў манаграфіі пра З. Бядулю, “вучэнне хасідаў вельмі падобна да аднайменнага хрысціянскага вучэння. Абодва яны адводзяць першае месца ў рэлігіі не догме і абраду, але пачуццю, эмоцыі, веры. Хасідызм нагадвае рэлігійны пантэізм. Бог прысутнічае ва ўсім, існуе паўсюднае ўзаемадзеянне паміж Богам і чалавекам, не розумам трэба спасцігаць Бога, а пачуццём” [9, с. 13]. Аналізуючы вытокі творчага светапогляду З. Бядулі, даследчык прыйшоў да высновы, што “калі рэлігія і мела які-небудзь станоўчы ўплыў на будучага пісьменніка, то ў першую чаргу іменна хасідскім пантэізмам, пачуццёвасцю, эмацыянальным адчуваннем жыцця” [9, с. 13 – 14].

...Пасля траўмы нагі Хаім Плаўнік кінуў займацца возкай лесу на рум. «У сплаўны сезон ён наймаўся ў лясных купцоў прыказчыкам пры сплавах, а зімой ён жыў “з паветра”. Конь у яго быў заўсёды. Бацька гаварыў, што без каня жыць не можа – яму нудна» [3, с. 279]. Ён зняў пустую хату з прыбудовай для хлява і пуні. Вось як апісвае гэты перыяд яго жыцця З. Бядуля ў раздзеле “Вялікі проігрыш” аповесці “У дрымучых лясках”: «Бацька быў заняты скрыпкай і канём. Кожны тыдзень у чацвер ездзіў ён у мястэчка Даўгінава на кірмаш мяняць каня. Гэтым ён зарабляў. Яго тактыка была такая: выменьваць каня

на горшага і атрымаць некалькі рублёў прыдатку. Новага каня, худога і слабога, за тыдзень адкормліваў і зноў – на кірмаш у Даўгінава. Зноў мяняў каня на горшага і прывозіў некалькі рублёў прыдатку... Калі яму часам не ўдавалася выменьваць свайго каня, ён прымаў удзел на кожным рынку пры такой жа справе ў іных. За гэта ён па звычаю атрымліваў “камісіённыя” з абодвух бакоў» [3, с. 280].

Хаім Плаўнік зарабляў грошы такім чынам, пакуль яго не падманулі цыганы, падсунуўшы старога каня, які назаўтра здох. Потым бацька пачаў займацца абменам гадзіннікаў (“як з коньмі: мяняць на грошы і браць прыдатак”): чысціў іх крэйдай і шараваў анучкамі да бляску. Але і гэтая справа поспеху не мела: адзін з гадзіннікаў сапсаваўся. З. Бядуля жыва і каларытна апісвае гэты эпізод, адначасова з лёгкім гумарам і спачуваннем:

“Бацька ўстрыжываўся і давай кожную хвіліну прыкладваць яго [гадзіннік] да вуха. Заўважыла маці.

– Што з гадзіннікам?

– Ды нічога...

– Навошта кожную хвіліну тыцкаеш яго ў вуха?

– Мне вуха баліць. Кепска чую. Відаць, прастудзіўся... – сказаў бацька.

– А божа ж мой! – спалохалася маці. – Вуха баліць, а ты маўчыш...

– Ці ж крычаць?

– На камфару, пакапай у вуха – памагае.

Маці падала бацьку бутэлекку з камфараю. Бацька пайшоў на двор, пакапай камфары ў гадзіннік. Гадзіннік стаў. Бацька спалохаўся і пачаў яго трасці, як чалавека, які страціў прытомнасць. Спачатку гэта памагала. Гадзіннік прыходзілася ўстрахваць кожныя пяць хвілін. Потым – кожныя тры хвіліны, потым – кожную хвіліну. Урэшце гадзіннік зусім стаў” [3, с. 281].

Пасля Хаім Плаўнік захапіўся гульнію ў карты, але аднойчы прайграў вялікую суму грошай. Давялося прадаць жончыны залатыя завушніцы і некалькі хатніх рэчаў і зноў купіць каня. “Ездзіў часта ў фурманкі, дастаўляў камісіянерам мясныя прадукты” [3, с. 282], пазней “пазычыў у карчмара на працэнты пяцьдзесят рублёў і за пяць кіламетраў ад Пасадыца заарандаваў у пана Адольфа Мыслінскага сад” [3, с. 283]. Так і жыў нейкі час выпадковымі дробнымі заробкамі.

Нягледзячы на цяжкія матэрыяльныя ўмовы, Хаім Плаўнік марыў, каб ягоныя

дзеці атрымалі прыстойную адукацыю і “выйшлі ў людзі”. Старэйшага сына Самуіла ў 1893 г. сям’я аддала на навучанне ў хедар – яўрэйскую рэлігійную пачатковую школу, дзе хлопчыкі навучаліся пераважна малітвам, чытанню Псалтыра, Бібліі і Талмуда. На адукацыю сына бацька не шкадаваў нават апошніх грошай, і калі таму споўнілася 12 гадоў, вырашыў выправіць яго ва “ўніверсітэт” – даўгінаўскі ешыбот, яўрэйскую вышэйшую рэлігійную ўстанову, дзе галоўным чынам вывучалі Талмуд з каментарыямі і рыхтавалі да духоўнай службы.

Але сыну не былі даспадобы ні навучанне, ні перспектыва стаць рабінам. “Тры гады плаваў я ў мёртвым моры талмудычных навук, – пісаў З. Бядуля. – Талмуд даўно амрацвеў. Нам, падлеткам, было нудна чытаць тэксты, напісаныя дзве тысячы год таму назад на стараяўрэйскай і халдзейскай мовах” [3, с. 305]. Урэшце за нататнік з пранікнёнымі вершамі-гімнамі, напісанымі ў гонар прыдуманай дзяўчынкі Мірыям, пятнаццацігадовага Самуіла з ешыбота выгналі. Калі ён вярнуўся дадому, бацька пакутліва зірнуў на яго і прамовіў: “Табе ўжо пятнаццаць год. Сам павінен разумець... <...> Такія сыны, як ты, ужо дапамагаюць бацькам... Ведаеш. Я ж вечна гарую аб адным, каб хаця хлеб быў у хаце” [3, с. 331].

Пасля таго як з Самуіла не атрымаўся рабін, Хаім Плаўнік вырашыў рыхтаваць сына да атрымання іншай прафесіі – бухгалтара. Але, вывучаючы падручнік па бухгалтэрыі, набыты бацькам, Самуіл адчуваў, што яго душа ляжыць зусім не да гэтага. Ён часта хадзіў пешшу ў бібліятэку ў Даўгінава, браў кнігі і займаўся самаадукацыяй. Хутка дасягнуўшы пэўных поспехаў, ён ужо і сам здолеў настаўнічаць – “спачатку ў Батурыне, а потым у Пасадыцы. Выкладаў у асноўным агульныя прадметы” [13, с. 4].

Праз некалькі гадоў Хаім Плаўнік стаў прыказчыкам на лесараспрацоўках аднаго віленска-

Яўрэйскія могілкі ў Крайску.

га лесапрамыслоўцы. Уладкаваў туды на працу і Самуіла: будучы пісьменнік не толькі дапамагаў бацьку ў якасці пісьмавода-канторшчыка, але і “працаваў у лесе разам з усімі рабочымі, якія высякалі лес”, і “ўдзельнічаў... у сплаве лесу на плытах у Вільню” [13, с. 4]. У той час фінансавае становішча сям’і значна палепшылася, і Хаім Плаўнік вырашыў пабудаваць уласны дом. “Памятаю, як бацька з Самуілам нарыхтоўвалі дошкі для падлогі, – прыгадваў сын Мацвей. – У новым доме былі тры пакоі і кухня” [13, с. 4]. Сабраўшы трохі грошай, бацька З. Бядулі сам пачаў арандаваць высечку лесу ў ваколіцах Пасадца, а ў якасці прыказчыка пазней узяў Самуіла. Акрамя гэтага, улетку Хаім Плаўнік абрабляў невялікі заарандаваны кавалак зямлі.

Самуіл жа працягваў старанна займацца самаадукацыяй. Канчаткова яго лёс вырашыла знаёмства з газетай “Наша Ніва”, дзе ён з 1910 г. актыўна публікаваў вершы, апавяданні, допісы, а пераехаўшы ў Вільню, у 1912 – 1913 гг., працаваў сакратаром. У 1913 г. у Пецярбургу ў выдавецтве “Загляне сонца і ў наша аконца” ўбачыла свет першая кніга З. Бядулі – “Абразкі”.

Да літаратурнай дзейнасці сына Хаім Плаўнік напачатку ставіўся з лёгкай насмешкай. Нават падчас яўрэйскіх пагромаў часоў Першай сусветнай вайны, калі сям’я мусіла хавацца ад казакоў у лесе, бацька знаходзіў нагоду пакпіць з сына:

*Мы чакалі. Плача маці.
Бацька – як той цень у хаце.
На мяне глядзіць ён кпліва:
– Ну, пісьменьнік з “Нашай Нівы”,
Мо’ забыў, што мы “жыды”?..
Маці гнецца ад жуды.
.....
Я бягом пайшоў да рэчкі.
У руках прынёс вады.
На мяне глядзіць мой бацька.
– Ну што скажаш? Мы – “жыды”?..
Як жа там у “Нашай Ніве”,
Можа “Бэйлісам”* завуць?
Часта шпількамі ён коліць,
Часта мыліць галаву [1, с. 1, 10].*

Іронія бацькі тут зразумелая: маўляў, ты можаш быць беларускім літаратарам, але свайго яўрэйскага паходжання ўсё адно не схаваш, у тым ліку і ў такіх вось небяспечных гістарычных абставінах. Такое кплівае стаўленне можна патлумачыць і тым, што малады Самуіл у ней-

кім сэнсе не апраўдаў надзей, якія ўсклаў на яго бацька: некалі ж ён марыў пабачыць Самуіла іўдзейскім рабінам і ніяк не чакаў, што той стане беларускім пісьменнікам Змітраком Бядулем!

Але наўрад ці жаданне сям’і Плаўнікаў аддаць Самуіла ў ешыбот было абумоўлена толькі іх рэлігійнасцю. Калі маці З. Бядулі да канца жыцця заставалася глыбока рэлігійнай жанчынай [8, с. 100], то бацька ў гэтым пытанні быў чалавекам нашмат менш дагматычным. Пярэбары бацькавай сям’і з дзедавай хаты ў іншую пісьменнік тлумачыў тым, што бацьку “апрыкрала дзедава набожнасць” [3, с. 280]. Хутчэй за ўсё, хедар і ешыбот былі ці не адзіным шанцам для правінцыйнага яўрэйскага хлопчыка атрымаць больш-менш прыстойную адукацыю. Можа, таму Хаім Плаўнік – праз 20 гадоў пасля Самуіла – аддаў у хедар і малодшага сына Ізраіля. Той правучыўся там да 1919 г., а потым паступіў у Будслаўскую беларускую гімназію, якую, аднак, неўзабаве зачынілі польскія ўлады [4, с. 5]. Перабраўшыся ў Мінск, Ізраіль Плаўнік усё ж знайшоў доступ да навукі: у 1925 г. закончыў двухгадовыя агульнаадукацыйныя курсы і ўладкаваўся на працу карэктарам у друкарню. Акрамя таго, як і старэйшы брат, ён актыўна займаўся літаратурнай працай – публікаваў у перыёдыцы вершы і пераклады [7, с. 15].

У Мінску атрымалі адукацыю і дачкі Хаіма Плаўніка (акрамя старэйшай, Марыі, што эмігравала ў ЗША), якія пэўны час жылі разам са Змітраком Бядулем у доме па вуліцы Мала-Георгіеўскай. Яўгенія, напрыклад, у 1920 г. закончыла ў Мінску прыватную сямікласную жаночую гімназію В. І. Лявіцкай [5, с. 1]. Яшчэ ў часы навучання Яўгенія Плаўнік пазнаёмілася з выпускніком Мінскай гімназіі Уладзіславам Чаржынскім, за якога ў 1920 г. выйшла замуж. 14 сакавіка 1921 г. у іх нарадзіўся сын Вітаўт (Вітольд). У 1922 г. Яўгенія паступіла на этнолагалінгвістычнае аддзяленне Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, але ёй было цяжка вучыцца, бо яна даглядала дзіця, і ў лютым 1924 г. яе адлічылі [5, с. 2]. Самая малодшая дачка Хаіма Плаўніка Соф’я пераехала ў Мінск толькі пасля смерці бацькі. Адбылося гэта ў 1924 г., прычынай заўчаснага сыходу Х. Плаўніка стаў рак лёгкіх. Соф’я Лорман-Плаўнік ніколі не магла забыць, як у ноч смерці бацькі на ягонай скрыпцы лопнула струна [13, с. 12]. У Мінску бацьку Соф’і замяніў брат З. Бядуля, старэйшы за яе аж на 26 гадоў.

Праз чатыры гады пасля смерці Хаіма Плаўніка, 14 снежня 1928 г., яго сын Ізраіль напісаў верш “Савецкай Беларусі”, асноўную частку якога складае маналог бацькі-нябожчыка пра сацыяльную несправядлівасць і пакуты простага народа ў часы Расійскай імперыі. Паэт намаляваў бацьку ў літаральным сэнсе прарокам (гэтае слова наўпрост сустракаецца ў вершы) і прадвеснікам рэвалюцыі, у

* Менахем Мендэль Бейліс (1874 – 1934) – яўрэй, абвінавачаны ў рытуальным забойстве 12-гадовага вучня падрыхтоўчага класа Кіева-Сафійскага духоўнага вучылішча Андрэя Юшчынскага 12 сакавіка 1913 г. Працэс па справе Бейліса адбываўся ў Кіеве 25 верасня – 28 кастрычніка 1913 г. і суправаджаўся, з аднаго боку, актыўнай антысеміцкай кампаніяй, а з другога – грамадскімі пратэстамі ўсерасійскага і сусветнага маштабу. У выніку Бейліс быў апраўданы.

вусны яго ўкладзена палымяная прамова пра лепшую будучыню:

*Але чуе, чуе маё сэрца –
Прыдзе час, і выйдуць з берагоў
Моры сьлэз, крыві бячасных сьмерцяў
І затопяць шыр дуброў, лугоў!..
Прыдзе час – і задрыжыць плянэта
Ад грывот разьбітых кайданоў...
І зазьвез сонцам ішчасьця сьветач,
І жыцьці ўбачыць кветкі сноў... [10, с. 94 – 95].*

Бацька ў гэтым творы паўстае адчайным вальнадумцам, які дазваляў сабе і ўвогуле крамольныя з рэлігійнага гледзішча выказванні:

*Ты падумай – вечнае гібенне, –
За скарывкай поўзай, як той гад...
Дзе знайсці ратунак і збавеньне?!
Што-ж маўчыш, Ягова грозны, га?..
Ці ты гора нашае ня бачыш?
Калі не – дык разам з ім згары!..
А матуля, а матуля з плачам:
– Ой, ня можна гэтак гаварыць!.. [10, с. 94].*

Фінальная частка верша можа прымусіць даследчыкаў задумацца. Нягледзячы на тое, што паэтаў бацька паспеў пражыць у савецкай Беларусі 5 гадоў, Ізраіль Плаўнік піша:

*Не дачакаўся ён
Ні ішчасьця, ні жыцьця...
Яны сьмяяліся
З яго агідна, здрадна...*

*Але глыбокіх дум
Яго ніхто ня сьцяў, –
Ён марыў пра жыцьці,
Каханьне, радасьць!.. [10, с. 95].*

То бок, калі ведаць рэальныя факты з жыцця Хаіма Плаўніка, гэтыя радкі можна зразумець і так, быццам паэтаў бацька не дачакаўся “ні ішчасця, ні жыцця”, нягледзячы на тое, што змена дзяржаўнага ладу ўсё ж адбылася і Беларусь стала савецкай. Што гэта: мастацкая тыпізацыя (паэт пісаў як бы не зусім пра ўласнага бацьку, а стварыў абагульнены вобраз) ці выкарыстанне прыёмаў эзопавай мовы, праз якія Ізраіль Плаўнік спрабаваў у завуляванай форме аспрэчыць прапагандаваную тады “бездакорнасць” бальшавіцкага рэжыму? У любым выпадку Хаім Плаўнік атрымаў у памяць па сабе незвычайны рэквіём – з моцным адбіткам тагачаснай рэвалюцыйна-рамантычнай эстэтыкі. Бо невядома, ці надрукаваў бы часопіс у 1928 г. верш, прысвечаны не “Савецкай Беларусі” і аднаму з яе “прарокаў”, а звычайнаму дробнаму лесапрамыслоўцу з глухога мястэчка...

Ці захавалася на закінутых яўрэйскіх могілках у Крайску надмагілле Хаіма Плаўніка – невядома. Цікава, што тамсама, хутчэй за ўсё, пахаваныя і продкі па матчынай лініі вядомага

фізіка, лаўрэата Нобелеўскай прэміі Жарэса Алфёрава: яго маці, Ганна Уладзіміраўна (Хана Вульффаўна) Разенблом, яўрэйка па паходжанні, нарадзілася акурат у Крайску ў канцы XIX ст.

На завяршэнне адзначым, што і сам Крайск, і яго ваколліцы шчыльна звязаныя з беларускім літаратурным і культурным кантэкстам. Побач з мястэчкам, у маёнтку Шушкова, яшчэ ў даўнейшыя часы нарадзіўся вялікалітоўскі дзяржаўны і рэлігійны дзеяч Валяр’ян Пратасевіч-Шышкоўскі (1509 – 1579), а ў самім мястэчку – царкоўны гісторык, публіцыст і пісьменнік Рыгор Кіпрыяновіч (1846 – 1915). Тут жылі і працавалі вядомы драматург, паэт і празаік Леапольд Родзевіч (1895 – 1938), а таксама паэт Альфонс Петрашкевіч (1894 – 1918). Абодва яны былі знаёмыя са Змітраком Бядулем, актыўна друкаваліся ў “Нашай Ніве”. Дарэчы, адзін з першых псеўданімаў Л. Родзевіча гучаў як *Абарыген Крайскі*. У 1918 – 1919 гг. у Крайску і Пасадцы даваў прыватныя ўрокі Уладзіслаў Чаржынскі (1897 – 1974), будучы літаратуразнаўца (больш вядомы пад псеўданімамі Ул. Дзяржынскі, Улідзе), муж Яўгеніі Плаўнік, роднай сястры Змітрака Бядулі. Крыўдна, што памяць пра гэтых людзей, якія зрабілі ўнёсак у беларускую літаратуру, у Крайску ніяк не адзначана. І гэта пры тым, што ў 2008 г. тут паставілі бронзавы бюст... расійскага імператара Мікалая II! Калі ж дойдзе чарга да нашых суайчыннікаў?

Спіс літаратуры

1. **Бядуля, З.** Жыды : [Паэма] / З. Бядуля // Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛМ). – Ф. 66. – Воп. 1. – Адз. зах. 1263.
2. **Бядуля, З.** Збор твораў : у 5 т. / З. Бядуля. – Мінск : Маст. літ., 1985. – Т. 1 : Вершы, паэмы.
3. **Бядуля, З.** Збор твораў : у 5 т. / З. Бядуля. – Мінск : Маст. літ., 1987. – Т. 3 : Аповесці.
4. **Гарэцкі, М.** Творчасць Ізраіля Плаўніка / М. Гарэцкі // Літ. дадатак да газ. “Савецкая Беларусь”. – 1928. – № 18.
5. **Дело студентки этнол[ого]-лингв[истического] [отделения]** : Евгения Ефимовна Чаржинская // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 205. – Воп. 3. – Адз. зах. 8908.
6. **Жыбуль, В.** Апошні прытулак Хаіма Плаўніка / В. Жыбуль // Анахну кан. – 2005. – № 12.
7. **Жыбуль, В.** Брат Бядулі, паслядоўнік Багдановіча / В. Жыбуль // Роднае слова. – 2005. – № 10.
8. **Жыбуль, В.** “Княгіня Лэйзароўна – месяц у ваконцы” : Штрыхі да партрэта маці Змітрака Бядулі / В. Жыбуль // Роднае слова. – 2006. – № 4.
9. **Навуменка, І. Я.** Змітрок Бядуля / І. Я. Навуменка. – Мінск : Беларус. навука, 2004.
10. **Плаўнік, І.** Савецкай Беларусі : [Верш] / І. Плаўнік // Маладняк. – 1928. – № 12.
11. **Пташнікаў, І.** Збор твораў : у 4 т. / І. Пташнікаў. – Мінск : Маст. літ., 1990. – Т. 1 : Раман; Апавяданні.
12. **Смолкін, М.** Змітрок Бядуля / М. Смолкін. – Мінск : Дзяржвыд БССР, 1961.
13. **Успаміны пра Змітрака Бядулю.** – Мінск : Маст. літ., 1988.

Віктар ЖЫБУЛЬ,
вядучы навуковы супрацоўнік Беларускага дзяржаўнага
архіва-музея літаратуры і мастацтва.